

HOOFDSTUK 1 LIVIUS ALS HISTORICUS

1. LEVEN EN WERK VAN LIVIUS

Livius' leven

Over het leven van Titus Livius is weinig bekend: zelfs zijn geboorte- en sterfjaar zijn onzeker. Hij werd waarschijnlijk in 64 v.Chr. geboren in Patavium, het huidige Padua in Noord-Italië, en is daar rond 17 n.Chr. gestorven. Patavium was een belangrijk handelscentrum en een welvarende provinciestad, die bekend stond om zijn ouderwetse, degelijke moraal. Naar het schijnt kwam Livius uit een rijke familie, want zijn vader kon voor hem een goede opleiding bekostigen in de Grieks-Latijnse literatuur, de retorica (welsprekendheid) en de filosofie, eerst in Padua, later in Rome.

Livius leefde in een van de meest bewogen periodes van de Romeinse geschiedenis. Tijdens zijn leven

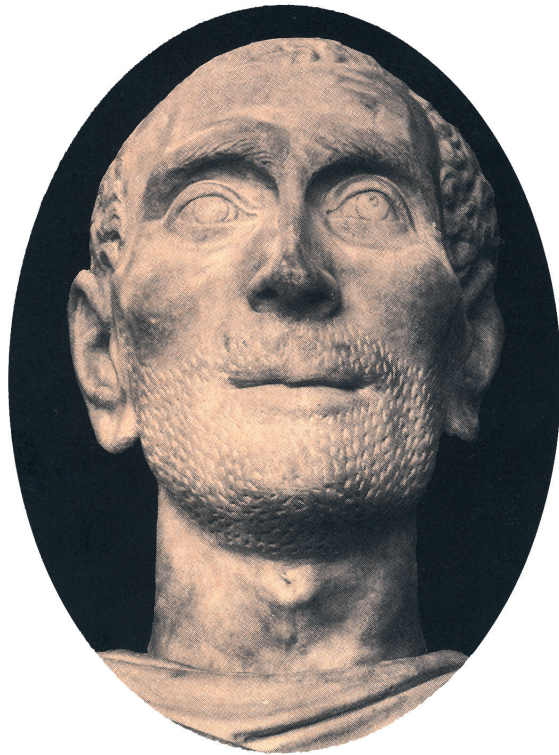
vond de overgang plaats van Republiek naar Keizertijd. Dit ging gepaard met veel strijd, onderlinge haat en verlies aan mensenlevens. Twee bloedige burgeroorlogen maakte hij mee, die tussen Caesar en Pompeius in 49-48 en die tussen Marcus Antonius en Octavianus, Caesars per testament geadopteerde achterneef. De overwinning van Octavianus op Antonius in 31 v.Chr. betekende het definitieve einde van de Republiek. In 27 kreeg Octavianus van de senaat de eretitel Augustus en zo werd hij de eerste Romeinse keizer (zie verder Hoofdstuk 13). Livius zelf had geen politieke of militaire ambities, maar zijn liefde ging uit naar de letteren en geschiedschrijving.

We weten dat Livius brieven, dialogen en filosofische werken heeft geschreven, maar hiervan is niets bewaard gebleven. Zijn grote levenswerk werd de beschrijving van de hele geschiedenis van Rome, vanaf de stichting van de stad in 753 v.Chr. tot aan zijn eigen tijd.

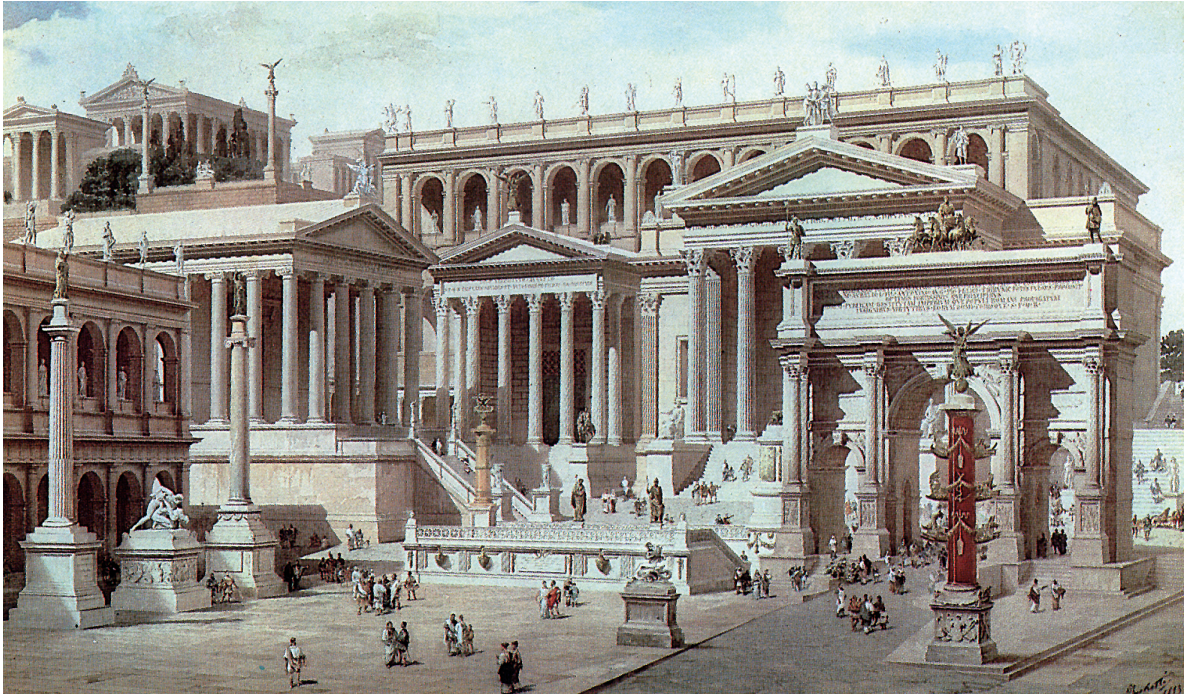
Omstreeks het jaar 29 ging hij in Rome wonen. Hier kon hij gebruik maken van de bibliotheken en andere bronnen van informatie om materiaal te verzamelen voor zijn enorme project. Ruim veertig jaar werkte hij aan zijn monumentale geschiedwerk *Ab Urbe Condita Libri* 'Boeken vanaf de stichting van de Stad'. Deze titel is overigens van later datum. Zelf noemde hij zijn geschiedwerk *Annales* ('Jaarboeken').

Livius' geschiedwerk

Over het ontstaan en de publicatie van *Ab Urbe Condita* weten we niets met zekerheid. Het kan zijn dat Livius al vanaf het begin van plan was een monumentaal geschiedwerk te schrijven, dat de grootsheid van Rome moest benadrukken. Misschien heeft hij er delen van in het openbaar voorgelezen tijdens zogenaamde *recitationes*, open-

1.1. Portret van Livius uit de 3de eeuw n.Chr.

1.2. Een reconstructie van het Forum Romanum in de Keizertijd.

bare bijeenkomsten waar schrijvers en dichters uit eigen werk voordroegen.

Het is vrijwel zeker dat het ontstaan van het werk samenhangt met de hoop op een betere toekomst. Na de bloedige burgeroorlogen was alle hoop gevestigd op keizer Augustus, die in zijn tijd wel als tweede Romulus werd voorgesteld.

Het geschiedwerk *Ab Urbe Condita Libri* bestond uit 142 boeken, dat wil zeggen boekrollen, die ieder 60 tot 70 pagina's van een modern boek beslaan, dus zo'n 9000 pagina's in totaal. De eerste 5 boeken over het ontstaan van Rome werden tussen 27 en 25 v.Chr. geschreven, en de laatste verschenen pas na Augustus' dood in 14 n.Chr. Het werk eindigt met de dood van Drusus, de stiefzoon van Augustus, in 9 v.Chr.

Ab Urbe Condita is traditioneel ingedeeld in *decaden*, onderdelen van 10 boeken, maar waarschijnlijk in *pentaden* (groepen van vijf) gepubliceerd. De structuur van het hele werk is chronologisch en de verschillende gebeurtenissen worden per jaar ingedeeld en verteld, ook al strekten zij zich over

een langere periode uit (de *annalistische* ordening). Niet ieder boek beslaat dus evenveel jaren, dat hing af van het aantal belangrijke gebeurtenissen dat ieder jaar plaatsvond.

Van de 142 boeken zijn er slechts 35 overgebleven, dat is dus een kwart van het hele werk: de boeken 1-10, over de stichting van Rome, de Koningstijd en de Vroege Republiek tot het jaar 293 v.Chr., en de boeken 21-45 (waarin veel stukken ontbreken) vanaf het begin van de Tweede Punische Oorlog tegen Carthago (Hannibal) in 218, de Macedonische en Syrische Oorlogen tot de onderwerping van Macedonië in de slag bij Pydna in 167 v.Chr. 10 boeken wijdt Livius aan de Tweede Punische Oorlog (219-201 v.Chr.), waarin het optreden van Hannibal en de Romein Scipio centraal staan.

De inhoud van de verloren boeken kennen we door fragmenten en uittreksels die in de 4de eeuw n.Chr. zijn samengesteld.

Hoewel slechts een kwart van het hele werk is overgebleven, is Livius' *Ab Urbe Condita* het omvangrijkste ons overgeleverde Romeinse geschiedwerk.

2. GESCHIEDSCHRIJVING IN DE OUDHEID

Historiografie als wetenschappelijke discipline

Het genre historiografie beschrijft de geschiedenis van de mensheid in al haar facetten zoals politiek, religie, economie, volksaard en maatschappelijke verhoudingen.

De Romeinse geschiedschrijvers hebben net als andere Romeinse wetenschappers en kunstenaars veel ontleend aan de Grieken. Zo staat de Romeinse geschiedschrijving duidelijk in de traditie van de Griekse historiografie. De Grieken zijn als het ware de uitvinders van een min of meer wetenschappelijke benadering van geschiedschrijving: deze wordt beschouwd als een vorm van onderzoek dat gebaseerd is op waarnemingen van de geschiedschrijver zelf en anderen. Hij moet zijn best doen om de feiten van zijn onderwerp te achterhalen. Onderzoek houdt dus meer in dan alleen een weergave van de feiten. Verder moet de historicus kritisch zijn ten aanzien van zijn bronnen. Hij neemt niet klakkeloos over wat hem wordt verteld of wat hij leest. Sommige dingen

1.3. Standbeeld van Livius in 1942 gemaakt door de Italiaanse beeldhouwer Arturo Martini, opgesteld in de hal van de universiteit van zijn geboortestad Padua.

gelooft hij wel of vindt hij aannemelijk, andere niet. Al bij de Grieken wordt geschiedschrijving gezien als een onderzoek naar de oorzaken en gevolgen van bepaalde gebeurtenissen. Men vraagt zich niet alleen af wat er is gebeurd, maar ook *waarom* iets is gebeurd. Geschiedschrijving moet dus niet alleen beschrijvend zijn, maar ook verklarend. De historicus stelt zichzelf ten doel samenhang aan te brengen in een grote hoeveelheid feiten en gebeurtenissen.

Algemene kenmerken van de geschiedschrijving in de oudheid

Wanneer we het werk van de Griekse geschiedschrijvers overzien, kunnen we enkele algemene kenmerken van geschiedschrijving noemen, die we ook bij de Romeinse historici terugvinden.

1. De verhalende vorm

De verhalende vorm komt met name veel voor in het werk van de Griekse historicus Herodotus, door de Romeinse schrijver Cicero *pater historiae* genoemd. Hij was een rasverteller. Elk verhaal dat hij vertelt is levendig en vol afwisseling. Zijn personen die erin voorkomen, zijn zo gekarakteriseerd dat zij voor de lezer gaan leven. Livius lijkt in dit opzicht veel op Herodotus. Ook hij is een meester in het vertellen van verhalen.

2. Het grote aandeel van redevoeringen (speeches)

Het werk van veel Griekse historici bevat veel redevoeringen (in directe en indirecte rede) en directe citaten van wat mensen gezegd zouden hebben. Passages in de directe rede zorgen voor afwisseling en variatie. De directe rede waarin deze speeches zijn gesteld, suggereert dat de woorden van de personages letterlijk zijn weergegeven. In het geval van Herodotus was dat uitgesloten, omdat de meeste personages al geruime tijd dood waren op het moment dat hij zijn werk componeerde. In zijn geval zijn de speeches zonder meer verzonnen. Hij is in staat zich goed in

zijn personages in te leven; hij kruipt als het ware in de huid van de historische personen en laat ze uitspreken welke motieven ze voor hun gedrag gehad hebben. Bij andere historici was de situatie anders: zij geven redevoeringen weer die ze zelf hebben gehoord of waarvan ze een verslag hebben gekregen van mensen die erbij aanwezig waren. Toch zijn ze ook dan niet letterlijk weergegeven. De geschiedschrijver hanteert de speeches vaak als een middel om zijn verhaal te variëren, de gebeurtenissen te commentariëren en het onderwerp te dramatiseren.

3. Herinnering aan glorieuze daden

Herodotus vermeldt in zijn eerste zin expliciet dat hij zich zal bezighouden met grootse en bewonderenswaardige prestaties van mensen. Hij beschrijft daden die de moeite waard zijn om herinnerd te worden. Bewonderenswaardige prestaties van voorouders kunnen in het algemeen als voorbeeld dienen om nagevolgd te worden. Bovendien beloofden grootse daden onsterfelijkheid, ook voor degene die ze heeft geboekstaafd. Door glorieuze daden of belangrijke gebeurtenissen te beschrijven wil de geschiedschrijver indruk maken op zijn lezer en hem ervan doordringen dat het werk dat hij leest van groot belang is.

Algemene kenmerken van de Romeinse geschiedschrijving

Samenvattend kunnen we nu enkele hoofdkenmerken van de Romeinse geschiedschrijving noemen. De aspecten die we hierboven naar aanleiding van de Griekse geschiedschrijving hebben gegeven vinden we ook bij de Romeinse historici terug. Maar daarnaast zijn ook nog de volgende punten van belang.

1. De annalistische ordening

De gebeurtenissen worden ingedeeld en beschreven in een ordening per jaar, ook al strekten de gebeurtenissen zich in feite over een langere periode uit. Ook Livius heeft deze annalistische ordening systematisch toegepast (zie verder pag. 12).

1.4. De wolvin voedt Romulus en Remus. Een beeld uit de Middeleeuwen naar een voorbeeld uit de 5de eeuw v.Chr. De jongetjes zijn pas in de 15de eeuw toegevoegd.

2. De politieke inslag

De Romeinse geschiedschrijvers concentreren zich voornamelijk op politieke geschiedenis, dat wil zeggen de geschiedenis die te maken heeft met de Romeinse staat. Ze beschrijven het beleid, de politieke beslissingen, het bestuur, maar ook de intriges die het beleid hebben bepaald; de oorlogen die werden gevoerd om de macht uit te breiden of het land te verdedigen, de burgeroorlogen tussen de generaals en andere leiders en de moordpartijen aan het hof; het gedrag en de moraal van de bestuurders, de excentrieke levenswandel van menig keizer; de spanningen tussen senaat en volk en de spanningen tussen senaat en de keizer. Er zijn bij de Romeinse geschiedschrijving weinig voorbeelden van uitgebreide geografische en topografische beschrijvingen. Ook waren de studie en typering van andere volkeren niet erg gebruikelijk.

3. Moraliserende tendens

Bij de grote Romeinse historici vinden we een neiging tot moraliseren. Het nut van de geschiedschrijving ligt vooral in de opvoedende waarde. De tijd waarin de historici zelf leven wordt door hen afgeschilderd als verdorven en verstoken van de oude Romeinse deugden en waarden. Livius steekt zijn bewondering voor de oude Romeinse traditionele moraal niet onder stoelen of banken. Het verleden is superieur aan

3. LIVIUS' OPVATTINGEN ALS HISTORICUS

De geschiedenis als leerzame les

In het voorwoord dat aan het eerste boek voorafgaat (zie pag. 17 e.v.), kunnen we lezen welk doel Livius voor ogen stond met het schrijven van zijn Romeinse geschiedenis. Omdat hij de Romeinen als het belangrijkste volk ter wereld beschouwt, wil hij dat de prestaties van dit volk bekend blijven: de opkomst van Rome en het vestigen van de heerschappij over Italië en de rest van de mediterrane wereld.

Uit zijn voorwoord blijkt voorts dat hij met zijn geschiedschrijving ook een duidelijk morele bedoeling had. Hij wilde met goede, inspirerende maar ook met waarschuwendende voorbeelden uit de geschiedenis (*exempla*) zijn lezers ertoe brengen het deugdzame gedrag en de moraal van de voorouders tot voorbeeld te nemen, zowel op individueel als op nationaal niveau. Met deze deugden en kwaliteiten immers had Rome de wereld veroverd. Hij hoopt dat het kennismaken van de heldendaden en de moed (*fortitudo*) van de Romeinen van weleer zijn tijdgenoten kan inspireren tot navolging. Ook legt hij grote nadruk op andere morele waarden als wijsheid (*sapientia*), rechtvaardigheid (*iustitia*) en mildheid (*clementia*).

Livius was een vaderlandslievend auteur met een sterke neiging tot het idealiseren van het grote Romeinse verleden en de oude Romeinse moraal: Geen staat was ooit groter of rechtvaardiger of rijker aan goede voorbeelden. Hij vindt echter dat dit alles op een gegeven moment door de grote welvaart teloor is gegaan.

het heden, dat gekenmerkt wordt door inhaligheid, hang naar weelde en hebzucht.

4. Concentratie op Rome

Romeinse geschiedschrijving betreft in principe de geschiedenis van Rome. Met een enkele uitzondering houden de historici zich uitsluitend bezig met de *res gestae* van Romeinen en het uitbreiden en consolideren van de macht van de stad Rome.

Verder zegt hij dat het schrijven over het vroege Rome hem afleiding biedt en hem de ellende en het morele verval van zijn eigen tijd even doet vergeten. Ondanks zijn zorgen om de moraal van het eigentijdse Rome schrijft Livius zijn geschiedenis van Rome wel met een zekere distantie en niet als iemand die er nauw bij betrokken is of direct belang heeft bij de gebeurtenissen die hij beschrijft.

Cicero over geschiedschrijving

De beroemde staatsman en schrijver Cicero (106-43 v.Chr.) bespreekt in zijn *De Oratore* de eisen waaraan een goede redenaar moet voldoen. Hier geeft Cicero bij monde van Antonius kritiek op de stijl van de oude annalisten (zie pag. 12). Hij vindt hun kronieken dor en zij verstonden niet de kunst om de stijl in hun geschriften te verfijnen; ze vonden het genoeg om de feiten te noteren zonder opsmuk van woorden. De geschiedschrijving moet echter niet alleen de feiten vertellen maar ook zorgen voor een fraaie weergave van de gebeurtenissen. Dat de Romeinse geschiedschrijving aanvankelijk geen verfijning op het gebied van taal en stijl kent, komt, volgens Antonius, omdat degenen die zich toededen op de welsprekendheid er uitsluitend naar streefden te schitteren in processen en politieke debatten, maar niet in het schrijven van geschiedenis. Bij de Grieken hebben grote taalkunstenaars zich wel op de geschiedschrijving toegelegd. Antonius zegt vervolgens:

1.5. Portret van Cicero uit de 1ste eeuw n.Chr.

Maar terug naar mijn uitgangspunt; zien jullie, wat voor een belangrijke taak voor een redenaar de geschiedschrijving is, misschien wel het meest op het punt van harmonisch taalgebruik en bonte verscheidenheid van inhoud? Toch tref ik hier voor nergens afzonderlijke retorische voorschriften aan, omdat ze nu eenmaal voor de hand liggen. Iedereen kent het eerste gebod voor de geschiedschrijver: de moed hebben geen

4. DE BRONNEN VAN LIVIUS

De oudste bronnen (primaire bronnen)

De Romeinse geschiedschrijving kent een lange traditie, waarin Livius een belangrijke schakel vormde. Het schrift raakte pas vanaf 500 v.Chr. in gebruik, dus voor de periode daarvoor had Livius geen geschreven bronnen tot zijn beschikking. Aan het begin van de Romeinse geschiedschrijving staan de zogenoemde *Annales Maximi*. Dit

onwaarheid te spreken, en het tweede: de waarheid niet verzwijgen; dus bij het schrijven alle verdenking van sympathie of antipathie vermijden.

Deze basisregels zijn natuurlijk algemeen bekend. De opbouw op deze fundamenteën heeft als componenten de stof en de verwoording daarvan. De hantering van de stof vereist zorg voor de chronologie en de topografie; en aangezien men bij belangrijke en memorabele gebeurtenissen eerst de plannen vooraf, dan het gebeuren zelf en tenslotte de resultaten ervan wil horen, verlangt de stofbehandeling ook, dat de auteur eerst zijn beoordeling geeft van de plannen, dat bij het gebeuren niet alleen wordt meegedeeld wat er gedaan of gezegd is, maar ook hoe dat gebeurd is, en dat bij de weergave van de resultaten de factoren toeval, wijs beleid of onberadenheid worden uiteengezet; bovendien moeten van de erbij betrokken personen niet alleen de verrichtingen, maar voorzover het beroemdheden betreft, ook de levenswijze en het karakter beschreven worden.

Wat nu de weergave in woorden betreft: hier moet gestreefd worden naar een stijl die breed, kalm en gelijkmatig voortstroomt zonder de scherpe toon en venijnigheden die bij processen en politieke vergaderingen gebruikelijk zijn.

(vert. Hedwig W. A. van Rooijen-Dijkman en Anton D. Leeman)

Cicero kende het werk van Livius niet, maar Livius wel dat van Cicero. Inhoudelijk beantwoordt Livius aan de twee eisen die Cicero bij monde van Antonius stelt: de moed hebben geen onwaarheid te spreken en de waarheid die ongemakkelijk is niet te verzwijgen, dat wil zeggen: het nastreven van objectiviteit.

waren jaarkronieken, dat wil zeggen lijsten waarop per jaar de belangrijkste officiële gebeurtenissen werden genoteerd door de *Pontifex Maximus*, het hoofd van het priestercollege dat moest zorgdragen voor de godsdienstige verplichtingen. Deze priester was belast met de taak jaarlijks alle belangrijke gebeurtenissen in chronologische volgorde vast te leggen en deze op een wit bord bij zijn huis op te tekenen, zodat alle Romeinen er

kennis van konden nemen. Hierop noteerde hij de namen van de consuls en andere overheidspersonen, maar ook veldslagen, zons- en maansverduisteringen, wondertekens etc. Omstreeks 120 v.Chr. begon men met het publiceren van deze lijsten. Verder hielden belangrijke adellijke families archieven bij, waarin soms ambtelijke stukken en gedenkschriften, afkomstig van beroemde voorouders, werden bewaard. Bij begrafenissen van voorname familieleden werden indrukwekkende lijkreden gehouden, waarin de verdiensten van de overledenen werden geprezen. Ook deze werden soms bewaard in de familiearchieven. Livius, die hiervan gebruik heeft gemaakt, waarschuwt voor de betrouwbaarheid ervan: *Ik denk dat de geschiedenis vervalst is door lofredes en foutieve onderschriften onder beelden: de diverse families eigenen zich de roem van heldendaden en ambten toe met onware berichten, die ons gemakkelijk op een dwaalspoor brengen. Zo zijn in elk geval de daden van enkelingen en de geregistreerde officiële gebeurtenissen door elkaar geraakt.* (VIII, 40. 4-5).

1.6. De Pontifex Maximus. Tekening van J.H. Isings.

Verder heeft Livius ook de officieel gepubliceerde senaatsbesluiten (de *senatus consulta*) geraadpleegd.

Annalisten

Van Livius' voorgangers zijn de zogenaamde *annalisten* belangrijk, die vanaf de tweede helft van de 2de eeuw v.Chr. werkzaam waren. Dit zijn geschiedschrijvers die hun stof per jaar (*annus*) geordend hebben, in overeenstemming met de jaarlijkse wisseling van de magistraten. Het jaar bepaalde de selectie van het materiaal, niet het onderwerp. De annalisten beschrijven politieke en militaire gebeurtenissen waarbij het Romeinse volk was betrokken, vermelden belangrijke beslissingen en benoemingen te Rome, maar bespreken ook voortekenen en rampen. Ze voelden de plicht om de daden van grote mannen (de *res gestae*) op grote schaal in hun werk in te voegen. Dus talrijke onderwerpen kwamen in hun werk aan bod, maar wel onderwerpen die op een of andere manier met de stad Rome waren verbonden. Hun geschiedenis was Romeinse geschiedenis.

Livius en zijn bronnen

Livius was niet een historicus die zijn geschiedschrijving baseerde op eigen onderzoek van zijn bronnen: hij ging er niet zelf op uit om zijn bronnen na te gaan en te controleren. Ook bezocht hij niet de plaatsen waarover hij schreef. Hij was dan ook niet zozeer geneigd om precieze details van de gebeurtenissen te achterhalen. Hij was tevreden om zijn geschiedenis vooral te baseren op secundaire bronnen, dat wil zeggen op het werk van andere geschiedschrijvers van wie de oudsten in de 3de eeuw v.Chr. schreven. Zo heeft hij voor zijn vierde decade, waarin hij de confrontatie tussen Rome en Griekenland bespreekt, vooral het werk van Polybius gebruikt (200-120 v.Chr.). Hij volgt hem nauwgezet en neemt vaak een onkritische houding tegenover zijn bron aan. Toch beoordeelt hij het gedrag van de Romeinse

senaat, het leger en de aanvoerders doorgaans veel positiever dan Polybius had gedaan. Vanuit deze idealiserende tendens geeft Livius soms de feiten anders weer dan zijn bron doet. Ook maakt hij

fouten in het vertalen van zijn bron, maar in het algemeen is hij eerlijk in zijn behandeling van het materiaal.

1.7. Stichting van Rome, illustratie in een 14de-eeuws handschrift.

5. LIVIUS ALS SCHRIJVER EN VERTELLER

De stijl van Livius: perioden

Geschiedschrijving werd bij de Romeinen meer gezien als een kunst dan als een wetenschap. Zoals je hebt gelezen was dit ook het oordeel van de beroemde redenaar en schrijver Cicero. In stilistisch opzicht beantwoordt Livius aan het door hem gewenste ideaal van een historicus. Zijn zinsbouw wordt gekenmerkt door soepelheid en kalmte. Zijn zinnen stromen gelijkmatig voort. Zijn lange volzinnen, die bestaan uit een hoofdzin en enkele bijzinnen, lopen soepel en zijn goed geconstrueerd en dus overzichtelijk. Deze volzinnen worden ook wel *perioden* genoemd (*periodos* in het Grieks betekent rondgang).

Quintilianus, leraar in de retoriek (ca. 35-100), beschrijft Livius' stijl in zijn handboek voor de welsprekendheid met de term *lactea ubertas* 'overvloedigheid van melk', 'romige overvloedigheid'. Hiermee bedoelt hij dat Livius' zinnen de zuiverheid en rijkdom van melk (*lac*) hebben. Zijn zinnen lopen soepel en vloeiend, zeker als we ze vergelijken met de vaak compacte en gedrongen zinnen van andere Romeinse geschiedschrijvers.

Livius als verteller: dramatisering

Livius' geschiedschrijving is voor het merendeel geschiedenis van oorlog en politiek. Maar in deze militaire en politieke verhalen stelt Livius zich ten doel om de psychologie van degenen die deze geschiedenis hebben gemaakt weer te geven: hij beschrijft belegerde steden die slavernij of de dood voor ogen hebben, legers en hun generaals onder de druk van een dreigende nederlaag, bestuurders die moeten reageren op een mislukking of een succes, en een bevolking die na een nederlaag volslagen in paniek raakt: al deze situaties worden door Livius gedramatiseerd door uitvoerig aandacht te besteden aan de gevoelens, de motieven en de reacties van de deelnemers. Hij is een meester in het karakteriseren en typeren van zijn personages. Hierbij laat hij hen veelvuldig

aan het woord, zowel in de directe als indirecte rede (A.c.I.).

Bij bepaalde onderdelen van zijn verhaal zet hij één of enkele hoofdpersonen centraal als 'acteurs'. Hij groepeerde de gebeurtenissen zo, dat er spanning ontstaat en ze uitlopen op een climax. Zo worden de gebeurtenissen tot een afgeronde episode en *gedramatiseerd*. Ook *pathos* speelt hierbij een belangrijke rol.

Visualisering/*Enargeia*

Livius weet de lezer ook op een andere manier te boeien, namelijk door bepaalde zaken levendig voor te stellen en gebeurtenissen met sprekende details zichtbaar te maken. Dit stijlmiddel wordt *visualisering* of ook wel met een Grieks woord *enargeia* genoemd. Hiermee probeert Livius wat er is gebeurd zo te beschrijven alsof de lezer er zelf bij aanwezig is en het voor zijn ogen ziet gebeuren.

Vertellerscommentaar

De tekst van het geschiedwerk van Livius *Ab Urbe Condita* is *narratief*, dat wil zeggen dat hij de stof die hij beschrijft, presenteert als een verhaal of beter als een reeks van verhalen. Hierin treedt Livius zelf op gezette tijden naar voren om zijn mening over bepaalde zaken duidelijk te maken. Dit doet hij vaak, wanneer hij twijfelt aan de betrouwbaarheid van zijn bron. Als zich hierin tegenstrijdigheden voordoen, laat hij zijn wantrouwen blijken. Soms sluit hij zich graag bij een tijdgenoot aan of verkiest hij wat hem waarschijnlijk lijkt. Soms ook sluit hij zich aan bij de meerderheid. Verder kan hij er niet goed tegen als zijn bronnen overdrijven. Zo is hij erg ongeduldig wanneer een oudere schrijver de Romeinen telkens dertig of veertig duizend vijanden of nog meer in de pan laat hakken; 'Op deze manier liegen', verklaart Livius, 'gaat de perken te buiten' (*nullus mentiendi modus*).

De functie van de redevoering (speech)

Livius laat zijn historische personages veelvuldig aan het woord door middel van redevoeringen (speeches). Deze redes, zowel in de directe als in de indirecte rede (A.c.I.), maken de lezer bekend met de omstandigheden waarin de spreker zich bevindt of geven hem inzicht in het oorzakelijk verband tussen verschillende gebeurtenissen. Ze openbaren het karakter, de principes, de motieven en plannen van de politieke leiders en generaals, de gemoedstoestand van het volk en het leger. Zo maakt de lezer kennis met de visie van de personages op de gebeurtenissen, of beter met de visie die Livius hun toeschrijft. De directe rede van veel speeches suggereert dat de woorden van de personages letterlijk zijn weergegeven, maar dat is niet mogelijk. De personen zijn al geruime tijd dood op het moment dat Livius zijn werk schreef. Dit houdt in dat de redevoeringen duidelijk het product zijn van de auteur zelf. Ze zijn een belangrijk middel om zijn eigen interpretatie van het verloop van de geschiedenis en de verbanden tussen de gebeurtenissen duidelijk te maken. Bij Livius hebben ze vooral de functie om historische personages te karakteriseren en tot mensen van vlees en bloed te maken.

Dramatische ironie

Een speciaal effect dat bij de speeches in Livius soms voorkomt is wat men noemt *dramatische ironie*. Dit wil zeggen dat de woorden van een personage een andere lading hebben voor de door hem aangesprokene dan voor de lezer, omdat deze in dat geval over meer informatie beschikt. Deze techniek werd veel toegepast in de tragedie (drama) en wordt daarom *dramatische ironie* genoemd.

Livius als verteller

Wanneer Livius in een speech de woorden van een personage in de directe rede weergeeft, is de

verteltijd (de tijd die hij gebruikt om het verhaal te vertellen) even lang als de vertelde tijd (de tijdsduur van de vertelde gebeurtenissen). Wanneer Livius echter een samenvatting van gebeurtenissen geeft of een sprong in de tijd maakt, wordt de verteltijd korter dan de vertelde tijd. Soms geeft Livius in zijn vertelling een beschrijving of karakterisering van een persoon of voorwerp. In dat geval is de verteltijd langer dan de vertelde tijd. Met deze narratologische middelen brengt Livius *versnelling* of *vertraging* in zijn verhaal aan.

Om een verhaal spannend te maken blik Livius soms als alwetende verteller vooruit op toekomstige gebeurtenissen (*prospectie*). Ook wijst hij geregeld terug naar zaken die al eerder zijn gebeurd (*retrospectie*).

1.8. Grafmonument van Livius in 1547 opgericht in het Palazzo della Ragione in Padua.

Vragen en opdrachten

1. Hieronder staan namen, begrippen en jaartallen. Deze zijn afkomstig uit de Syllabus (zie pag. 172 e.v.). Ze vormen als het ware een korte samenvatting van wat je van dit hoofdstuk moet kennen. Geef van al deze items een korte omschrijving of toelichting.

1. LEVEN EN WERK VAN LIVIUS

- 64 v.Chr. - ca. 17 n.Chr.	- boeken 1-10
- Patavium	- boeken 21-45
- Augustus	- Tweede Punische Oorlog
- <i>Ab Urbe Condita</i>	

2. LIVIUS' OPVATTINGEN ALS HISTORICUS

- moraliserende tendens	- morele waarden
- <i>exempla</i>	- 2 eisen voor geschiedschrijving (Cicero)
- Livius' motivatie om te schrijven	

3. GESCHIEDSCHRIJVING

- verhalende vorm	- herinnering aan glorieuze daden
- het grote aandeel van de redevoeringen	- de 4 kenmerken van de Romeinse geschiedschrijving

4. DE BRONNEN VAN LIVIUS

- <i>Annales Maximi</i>	- annalisten
- <i>senatus consulta</i>	- houding van Livius tegenover zijn bronnen
- familie-archieven	

5. LIVIUS ALS SCHRIJVER EN VERTELLER

- periode	- dramatische ironie
- Quintilianus	- functie van de redevoering
- <i>lactea ubertas</i>	- prospectie/retrospectie
- dramatisering	- vertelde tijd/verteltijd
- visualisering/enargeia	- versnelling/vertraging

2. Zou Cicero het met Quintilianus eens zijn geweest bij zijn oordeel over de stijl van Livius? Licht je antwoord toe.